

Har grønlandsk ingen verber?

– et opgør med nogle traditionelle forestillinger

af Henrik Aagesen

Jeg er engang blevet spurgt om grønlandsk er et rigtigt sprog, om det er andet end en række udråb. Den spørrende var en dansk pige som arbejdede på Egmontgården i Nuuk og åbenbart ikke hørte andet end „sunaa'na?“ og „ukorsii!“ o. s. v. omkring sig hele dagen. Det er desværre rigtigt at nogle grønlandere i vore dage har et meget fattigt sprog, men bortset fra det behøver jeg vist ikke at komme ind på dét spørgsmål her; alle mine læsere vil vide at grønlandsk er et lige så udviklet sprog som f. eks. dansk. Grønlandsk er blevet meget påvirket af især dansk i de senere år, men det behøver ikke at betyde et tilbageskridt i sprogets anvendelighed som tankemedium og meddelelsesmiddel. Specielt synes jeg ikke man skal være alt for bange for at låne ord for de nye ting og begreber der dukker op. Et låneord kan være lige så godt som et nyt grønlandsk ord for det samme som man først skal til at finde. „kultur(i)“ er også et låneord (fra latin) i dansk, hvor det gør god nytte *ved siden af* ord som „livsform“ og „levemåde“, der har en snævrere betydning. Dansk ville blive

fattigere hvis vi erstattede låneordet „kultur“ med det gode danske (eller tyske?) „livsform“ eller „levemåde“, og det samme gælder for grønlandsk (hvor bl. a. alternativerne „inooriaaseq“ og „inuusaaseq“ har været diskuteret). Der er først fare på færde når et låneord kommer i brug i stedet for et eksisterende hjemligt ord for nøjagtig det samme begreb eller den samme ting.

Påstanden om at alle grønlandske ord – også verberne – i grunden er navneord stammer vist fra Thalbitzer. Den gamle Schultz-Lorentzen begrundede den i sin grammatik ved den overfladiske lighed mellem f. eks. „qimmip kiivaa“ (hunden bed ham) og „qimmip kiisaa“ (ham som hunden bed). Men vi behøver ikke at ændre sætningen ret meget før vi opdager fundamentale forskelle mellem et verbum som „kiivaa“ og et navneord som „kiisaa“. For eksempel: „qimmip meeraq kiivaa“ (hunden bed barnet) modsat „meeraq qimmip kiisaa“ (barnet som hunden bed) – bemærk forskellen i ordstilling; „qimmip kiigamiuk“ (bed hunden ham?), „qimmip kiivaanga“ (hunden bed mig) – ingen

tilsvarende konstruktioner (afhængeforbindelser) med navnestammen *kiisaq* (bidt). Nej, det har god mening at skelne mellem 3 hovedklasser af ord i grønlandsk: verber (= udsagnsord), nominer (navneord, pronominer = stedord) og partikler (adverbier = biord, konjunktioner = bindeord, udråbsord). Nominer, verber og partikler optræder i vidt forskellige roller i sætningerne, og man kan ikke nå til nogen klar forståelse af de grønlandske sætningers opbygning hvis man begynder med at fastslå, at alle grønlandske ord i grunden er en slags navneord. Det forhindrer ikke at man kan snakke grønlandsk, måske endda korrekt grønlandsk, men det blokerer en klart formuleret indsigt i sproget, og var det ellers ikke netop det som en grammatik skulle bringe læseren? Schultz-Lorentzens grammatik og ordbog betegner klare tilbageskridt fra den indsigt i sproget som Samuel Kleinschmidt nåede frem til. Jørgen Rischel har gjort opmærksom på det uheldige i at det er Schultz-Lorentzens utilstrækkelige og uklare fremstillinger som er blevet oversat til engelsk og vistnok betragtes som standardværker. Den høje kvalitet af Kleinschmidts grammatiske arbejde er først blevet ført videre det meste af 100 år senere med Knut Bergslands „Grammatical Outline ...“ (1955). Jonathan Petersen, hvis „Ordbogeeraq“ (1951) er et glimrende supplement til den efterhånden bedagede grønlandske ordbog, omtaler dog den gamle Schultz-Lorentzen som en fremragende lærer og igangsætter, og det er også meget – eller endda mere.

I grønlandsk som i dansk er der na-

turligvis overgangstilfælde mellem ordklasserne. Navneord (i grundfald) for tidsafsnit kan f. eks. bruges som partikler (tidsbiord): „*ullaaq* tikippoq“ (han kom *i morges*). Og den såkaldte intransitive navnemåde (mest med endelse for 3. person) kan være et navneord: „*aallartut* takuakka“ (jeg så *at de rejste* / jeg så *dem der rejste*). Det mindsker ikke forvirringen at en række verbale og nominale former alle kaldes for navnemåder („taggisaasat“) i den traditionelle grammatik; „*asasoq*, *asagaa*“ er verber, „*asa*(*nnin*)*neq*, *asasaq*, *asasi*“ er navneord. En konstruktion som „*asaneq saperpara*“ (jeg kan ikke holde af hende) kan man bedst beskrive som dannet med et uomdannende verbalt tilhæng (afledningsendelse) *-neq saper-*, og konstruktionen består altså af ét ord, ikke af to. Ordet begynder med en stamme (her *asa-*) og slutter med en (bøjnings-) endelse (her *-para*); partiklerne har dog ingen endelse (stammen er allerede et ord), og navneordenes endelse for ental, grundfald er nul: „*ullaaq*“ (morgen). Et ord kan også være sammensat af flere ord uden mellemrum. De såkaldte „*uiguutit annerit*“ (større tilhæng, affix-partikler) er således partikler som altid hæftes efter andre ord, og f. eks. „*tassalumiaasiinuna*“ (det er det sædvanlige med ham) er fem ord, ikke ét: *tassa:lu:mi:aasiit:una*.

Betegnelsen 4. person stammer også fra Thalbitzer; men hvis man kalder tilbagevisende 3. person for 4. person, hvad vil man så gøre med f. eks. „*uangaaku nammineq pikka*“ (det dér er mine *egne* ting), „*immitsinnut saalluta*“ ((*vi*) vendt *imod hinanden*)? Jeg synes

det er bedre at skille egenskaben tilbagevisende (reflexiv) ud, og sige at *nammineq* har endelse for reflexiv ental, *immitsinnut* for 1. person reflexiv flertal (og *nut*-fald, se nedenfor). Det man ellers kalder 4. person er så 3. person reflexiv (3r), det man ellers kalder 3. person er 3. person neutral (3n). „Reflexivitet“ er normalt kun specificeret i 3. person (hvis overhovedet), og *person* har derfor normalt op til 8 forskellige værdier: 1e, 1f, 2e, 2f, 3re, 3rf, 3ne, 3nf (e = ental, f = flertal).

Nominer kan stå i grundfald eller afhængfald eller med forholdsendelse: ni, gut, nit, nut, nik, tut. Vi kan kalde disse under ét for *fald*, og nominer er altså ord der har endelse for fald. For dog at skelne lidt kan vi kalde grundfald og afhængfald for absolutfald, de 6 andre for relativfald. *nammineq*, *uanga* og mange andre hedder det samme i grundfald og afhængfald (modsat navneord i ental: *qimmeq* – *qimmip*), de har altså endelse for uspecificeret absolutfald; relativfald er derimod altid specificeret: *immitsinnut*. Verber har altid endelse for *måde*, og det viser sig at der er netop 8 måder, ligesom der er 8 fald. Alle verber har endelse for subjekt person, og nogle (såkaldt transitive) verber har endelse for objekt person tillige. Det er praktisk at sige at navneord også kan have endelse for 2 personer; de har altid endelse for egen person (altid 3. person), og de kan have endelse for afhængig person: „*pikka*“ (mine (1e) ting (3f)). Navneordene er de eneste nominer der kan have endelse for afhængig person. Andre nominer (såkaldte stedord) kan have andre værdier (end 3.)

af egen person: „*uanga*“ (1e), og der findes endda nominer som ikke har egen person – dog kun i relativfald: *uani* (ni) „her“, *naggammik* (nik) „for sidste gang“. (Ord der ikke har endelse for *person* svarer åbenbart til danske biord).

I en ny, kun duplikeret grammatik („Regler i Grønlandsk“) har jeg vist hvordan den grønlandske sætning kan opfattes som en orienteret, evt. grenet kæde af forbindelser mellem ordene to og to. Der er 8 forskellige typer af grammatiske forbindelser – 8 synes at være et magisk tal i grønlandsk! Ordet som sætningskæden ender på – sætningens hovedord – er for det meste (men slet ikke altid) et verbum, og ofte så et verbum i en af de 4 over-måder (et „*oqaluut anneq*“), og sætningen indeholder normalt ikke andre verber i over-måde. Ordnes indbyrdes forbindelser er vist dels ved visse overensstemmelser (kongruenser) i endelser, dels ved ordstillingen. I en konstruktion som „*pisinnaasannguartik 1 tamaat 2 sulipput 3*“ (de arbejder af al (ringe) magt) vil det nok umiddelbart være mest nærliggende at kalde 1 for *partikelled* til 3, 2 for *beskriverled* til 1: 2b1p3. Nu viser det sig at 1 og 2 har endelser for reflexivitet ganske som om 2 var et verbum (underled til 3) med 1 som subjektled: 1s2u3. På den måde kan vi undgå at indføre nye antagelser om partikelleds reflexivitet. Det er en beskrivelsesteknisk fordel, men gør den det rimeligt at kalde „*tamaat*“ (egen person eller subjekt person = 3ne) for en art verbum i den slags konstruktioner? Også de andre regler for hvornår man bruger „ta-

maat“ og hvornår „tamarmi“ (3re) o. s. v. bliver indlysende når man opfatter ordet som et verbum. Måske er det et rent tilfælde at ord af denne klasse er blevet karakteriseret som nominer? Svaret er nok: nej, og grunden er bl. a. at de ikke kan tilordne de ledtyper (underled, relativled, partikelled) som verber og ord der indeholder verbalstammer normalt kan. Verbet „kisimiillunga“ betyder omtrent det samme som „kisima“ (1e, jeg (værende) alene), men man kan ikke (godt) indsætte *kisima* i stedet for *kisimiillunga* i f. eks.: „silarsuarmi 1 kisimiillunga 2 malugaanga 3“ (jeg følte mig alene i verden, 1r2u3) – og hvis man alligevel gør det bliver strukturen 1r3, 2s3.

Dem der gerne vil „forenkle“ den grønlandske grammatik kan man komme imøde på nogle punkter hvor de måske slet ikke bryder sig om det. Der er f. eks. ingen særlig klasse af adjektiver (tillægsord) i grønlandsk. Til danske tillægsord svarer nominer i grønlandsk, og man stiller dem bagved det nomen de knytter sig til (som beskriverled): „inuit annerit“ (de større/største mennesker). Grønlandsk har f. eks. heller ingen gradbøjning og ingen passivbøjning (lideform). Et dansk gradbøjet tillægsord kan naturligvis oversættes til grønlandsk: „annerit“, men det har ingen mening at tale om en gradbøjning i grønlandsk grammatik. Eksemplet har endelse (-it) for flertal, absolutfald og ikke andet. De verbale tilhæng -neqar- og -saa-, -gaa- omdanner ikke transitive verber til passive verber (som man plejer at sige), de gør stammens objekt (b) til subjekt og eliminerer stammens

subjekt (a): asa^asaa^bvoq (er elsket). (a bliver til nit-objekt, se nedenfor). Grønlandsk har ikke nogen særlig bøjningsform svarende til dansk passiv (: elskes), og det har derfor ikke nogen mening at tale om passiv i grønlandsk grammatik. At b virkelig er blevet subjekt i „asasaavoq“ kan vi (som påpeget af Bergsland) tydeligt se ved at tilføje et til b svarende led med specificeret reflexivitet i egen-person: „kisiat asavaa“ (han elsker kun hende, objektled), „kisimi asasaavoq“ (kun hun er elsket, subjektled). Al tale om at objektforbindelsen „i det grønlandske sind er tænkt som“ passiv kan kun bidrage til at fordunkle tingene; *qimmip meeraq kiivaa* betyder aldeles ikke „hundens bidte barn“ eller „barnet bides af hunden“, det betyder „hunden bider barnet“ – simpelthen. (Dette kan jeg naturligvis ikke vide helt så bestemt, det eneste jeg strengt taget ved er at alting bliver enklere og klarere når man opfatter det sådan.) Når verbet har objekt kongruerer dets eventuelle subjektled (her: *qimmip*) med afhængefald. Sådan er det bare, de traditionelle forsøg på at „forklare“ hvorfor har kun ført til forvirring. Der kommer ikke noget godt ud af at rode afhængeforbindelsen (f. eks. „*qimmip kiisaa*“, „*uanga pikka*“), der forbinder et nomen med et navneord, sammen med subjektforbindelsen (f. eks. „*qimmip kiivaa*“, „*qimmip kiivaanga*“, „*kiisimi asasaavoq*“), der forbinder et nomen med et *verbum*.

Jeg er heller ingen ynder af betegnelserne „halvtransitiv, dobbelttransitiv“ for visse personomdannende verbale tilhæng; en redegørelse for personomdan-

nelserne ville være mere værd – ved *alle* personomdannende tilhæng, også de nominale. Ordbogen giver iøvrigt helt utilstrækkelige oplysninger om hvilke relativled de forskellige verbalstammer og tilhæng gør det muligt at tilordne ordet. Disse „ekstra objekter“ (niobjekt, gut-objekt o. s. v.) er ofte lige så vigtige som subjekt og objekt. Jeg kunne godt tænke mig at udarbejde en ordbog der tager fuldt hensyn til også dette forhold. Muligvis en grønlandsk-engelsk ordbog med en grammatisk indledning. Centralt vestgrønlandsk er den grundigst udforskede eskimodialekt, så der skal nok være interesse for det ude i verden. Det er mere et spørgsmål om evner, tid og kræfter hos forfatteren. Schultz-Lorentzen betragter som sagt navneordene som grundliggende, og i sin ordbog afleder han så meget som muligt (og mere til) af navnestammer. „kiap-poq“ er således opført under „kiak“ (forresten også hos Kleinschmidt, hier irrt sich Goethe!), og „pissut“ er opført under „pisoq“!

Man prøver sommetider at give en indholdsdefinition af ordklasserne, idet man forklarer at navneord betegner noget man kan se, føle, høre, lugte eller smage, og at verber omtaler en handling eller en tilstand. Men man kan vel også opfatte en handling eller tilstand med nogle af sine 5 sanser, så er disse forklaringer ikke temmelig intetsigende? Op-

gaven må være vanskelig, siden vi ikke er nået længere med den end de gamle grækere! Verber o. s. v. er ord som har de og de endelser og bruges i de og de roller i sætninger; men når man bestemmer ordenes roller i sætningen benytter man sig af sit kendskab til deres betydning (indhold) – spørgsmålet er bare: hvordan? Her er et hul i vores (formulerede) viden som de traditionelle indholdsdefinitioner ikke kan udfylde.

Jeg har ofte haft lejlighed til at undre mig over hvordan folk betragter sproglæren som noget der ligger ganske udenfor deres horisont. Det er mærkeligt, når man tager i betragtning hvor vigtig en del af os vort sprog er. Hvorfra kommer denne urokkelige overbevisning om at grammatik er dødkedeligt og komplet uforståeligt for almindelige mennesker? Det ser ud til at sproget selv er et af de områder hvor vi er allermost konservative og forstokkede, allermindst oplagte til at tilegne os nye forestillinger. Selv de der påstår at de er meget interesserede i det grønlandske sprog får ligesom ikke tid til at gøre noget for denne interesse. Menneskene har jo så mange – andre – sære ting for. Jeg stoler ikke for meget på mine evner for at skrive en lærebog til skolebrug og på grønlandsk, – men hvor ville jeg dog ønske at en pædagog ville sætte sig ind i emnet og skrive den.